

Cimitirul Ana-Beiit avea povestea lui. Legenda spune că juanjuanii, cotropitorii de odinioară ai ținutului Sari-Ozeki, își tratau prizonierii cu o cruzime fără seamăn. Uneori îi vindeau robi prin ținuturile învecinate, și acest lucru era socotit un mare noroc, pentru că un rob putea, mai devreme sau mai târziu, să fugă îndărăt, în patrie. Însă cei pe care juanjuanii și-i păstrau aveau parte de o soartă cumplită. Juanjuanii ucideau memoria robilor, mai cu seamă a celor tineri, printr-o caznă înfricoșată: îmbrăcarea capului în *șiri*. Capul victimei era, mai întâi, ras la piele, iar firele de păr smulse, cu migală, din rădăcini. Între timp, alți juanjuani, meșteri în această în-deletnicire, înjunghiau pe-aproape o cămilă bătrână. Jupuind-o, alegeau mai întâi, despărțind-o de rest, pielea cea mai butucănoasă, mai groasă, de pe grumaz. Tăiau această piele în bucăți pe care le întindeau numaidecît, aburinde încă, pe capetele rase ale prizonierilor, de care ele se lipeau într-o clipă, ca niște plasturi, alcătuiind ceva

asemănător căștilor de baie de astăzi. Asta însemna a îmbrăca un *șiri*. Cel supus unui asemenea tratament fie că murea, neputînd îndura chinurile, fie își pierdea, pentru totdeauna, memoria, transformîndu-se într-un *mankurt* — rob ce nu-și mai amintește propriul trecut. Din pielea de pe grumazul unei cămile se puteau confecționa cinci-șase *șiri*. Odată pricopsit cu un *șiri*, nefericitul era vîrit cu gîtul într-o obadă de lemn, ca să nu poată atinge pămîntul cu capul. Prizonierii erau duși apoi de parte, în stepă, pentru ca urletele lor zadarnice și sfișietoare să nu se audă, și abandonăți acolo, cu mîinile și picioarele legate, în bătaia soarelui, fără apă și hrană. Cazna dura cîteva zile. Patrula întărite păzeau, ici-colo, drumurile, ca nu cumva cei din neamul osîndiților să încerce a-i salva atîta vreme cît mai erau în viață. Asemenea încercări erau însă extrem de rare, căci în stepa netedă ca-n palmă se putea observa, la orice oră, cea mai mică mișcare. Mai tîrziu, cînd se afla că juanjuanii au transformat vreun rob în *mankurt*, nici neamurile cele mai apropiate nu încercau să-l salveze: ar fi însemnat să aducă acasă doar o umbră. Numai o mamă din neamul naimanilor, cu numele de Naiman-Ana, nu se putuse împăca cu soarta fiului ei. Legenda ei dăinuie și azi în stepa Sari-Ozeki. De la ea se trage și numele cimitirului Ana-Beii — *Sălașul de veci al mamei*.

Cei mai mulți dintre prizonierii aruncați în cîmp sfîrșeau în chinuri groaznice, sub soarele stepei. Rămîneau în viață doar un *mankurt* sau doi din cei cinci-șase osîndiți. Nu de foame piereau, și nici chiar de sete, ci în urma chinurilor de neîndurat, cu totul neomenesți, pricinuite de pielea aceea de cămilă, care se usca. Contractîndu-se neînduplecat sub razele soarelui dogoritor, *șiri*-ul strîngea capul ras al robului ca într-un cerc de fier. După două zile, părul martirizaților începea să crească. Firele de păr asiatic, aspre și țepoase, creșteau sub pielea tăbăcită și, de cele mai multe ori, negăsind ieșire, se încovoiau și reintrau în pielea capului, pricinuind chinuri cumplite, însoțite de întunecarea totală a minții. Abia în cea de-a cincea zi, juanjuanii veneau să vadă dacă a supraviețuit vreun prizonier. Dacă fie și un

singur martirizat rămînea în viață, se chema că scopul fusese atins.

Acestuia i se dădea apă, era scos din lanțuri și, cu timpul, puterile îi reveneau, se puneau pe picioare. Era de-acum un rob-*mankurt*, căruia memoria îi fusese smulsă, și de aceea foarte prețios, făcea cît zece robi sănătoși la un loc. Exista și o regulă: dacă în încăierările dinlăuntrul țării era ucis un rob-*mankurt*, răscumpărarea cerută pentru o asemenea pierdere era de trei ori mai mare decît cea pretinsă pentru viața unui om liber. (Mankurtul nu mai știa cine e, din ce neam se trage, nu-și cunoștea numele, nu-și amintea copilărie, tată, mamă — într-un cuvînt, n-avea conștiința de sine a unei ființe omenesți. Lipsit de personalitate, *mankurtul* prezenta numeroase avantaje economice. Era totuna cu o făptură necuvîntătoare, și de aceea întru totul obedient și inofensiv. Nu se gîndea niciodată la fugă. Pentru orice stăpîn de sclavi, lucrul cel mai de temut era revolta lor. Orice rob e un virtual răzvrătit. Mankurtul era, în felul lui, singura excepție. Lumii lui lăuntrice îi era străin imboldul la răscoală, la nesupunere. Cu el n-aveai a te teme de așa ceva. De aceea nu trebuia păzit, și cu atît mai puțin suspectat de gînduri tainuite. Mankurtul își recunoștea, întocmai ca un cîine, doar stăpînul.) Nu schimba o vorbă cu nimeni. (Toate gîndurile lui se îndreptau spre îndestularea pîntecelui. Altă grijă n-avea. De aceea împlinea poruncile orbește, cu zel și fără preget. Mankurtul era pus de obicei la muncile cele mai murdare și mai grele sau la treburile sarbede, plictisitoare, care cereau mare răbdare.) Numai un *mankurt* putea îndura singurătatea, nesfîrșita întindere și pustietatea stepei, păzind turma de cămile scoasă la pășunat. Un singur *mankurt* înlocuia, în acele depărtări, o mulțime de argați. Tot ce trebuia era să-i dai de mîncare și atunci îți lucra vară și iarnă fără murmur, fără să simtă că se sălbăticește și fără să se vaiete de lipsuri. Porunca stăpînului îi era lege. Iar pentru sine, în afară de hrană și de cîteva zdrențe — atît cît să nu înghețe în stepă — nu cerea nimic.

„E mult mai lesne să-i tai unui prizonier capul, sau să-i pricinuiști cine știe ce vătămare întru înfricoșarea duhului dintr-însul, decît să-i distrugi memoria, judecata, smulgînd din rădăcină tot ceea ce poartă omul cu sine pînă la răsufierea din urmă, ceea ce, la urma urmei, rămîne singura avere pe care-o duce cu el, căci e inaccessibilă altora. Dar juanjuanii nomazi, care aduceau din bezna istoriei lor cea mai feroce dintre barbarii, au rivnit și la acest miez sacru al omului. Ei au găsit mijlocul de a le smulge robilor memoria cea vie, săvîrșind astfel, împotriva naturii umane, cea mai cumplită dintre nelegiuirile imaginabile și inimaginabile. Nu degeaba, bocindu-și fiul prefăcut în mankurt, Naiman-Ana spunea, în amarnica-i jale și deznădejde :

„Cînd ți-au răpit, fiul meu, aducerea-aminte, cînd ți-au încins capul ca nuca în clește, stringîndu-ți țeasta cu scripetele leneș al pieii de cămilă ce se zbircea, cînd ți-au coborît pe creștet cerc nevăzut, încît (ochii îți ieșeau din orbite doldora de puroiul spaimei) cînd pe focul fără de fum al stepei te ardea sete de moarte și cerul nu-ți picura un strop de apă pe buze — (n-a devenit pentru tine soarele cel dătător de viață lumină vrăjmașă și orbitoare, cel mai negru dintre aștrii tăriei ?)

Cînd, sfișiat de durere, țipătul tău se înălța în stepa pustie, cînd te zvîrcoleai urlînd, implorîndu-l pe Allah zi și noapte, cerînd ajutor de la cerul zadarnic, o fiule, cînd, înecîndu-te cu balele izvorîte din chinurile cărnii, cînd, chircit în scîrna ce se scurgea din trupul zguduit de spasme, te stingeai în duhoarea aceea, pierzîndu-ți mințile, năpădit de nouri de muște — nu l-ai blestemat oare, cu ultimele puteri, pe Atotputernicul, pe cel ce ne-a zămislit pe toți într-o lume pe care-apoi a părăsit-o ?

Cînd negura ți-a întunecat pentru totdeauna mintea schilodită de cazne, cînd aducerea-ta-aminte smulsă cu anasina pierrea fără întoarcere, o dată cu trecutul, cînd, în chinuri sălbatice, ai uitat privirile mamei, și șopotul rîului sub tăpșanul pe care te jucai în zilele de vară, cînd numele tău și numele tatălui tău s-au stins în mintea ta zdrobită, odată cu chipurile celor printre care ai crescut, cu numele fetei ce zîmbea sfios, întilnindu-te, nu

ți-ai blestemat oare, căzînd în hăul neaducerii-aminte, nu ți-ai blestemat oare cu înfricoșat blestem mama ce-a cutezat să te rodească în pîntece și să te-aducă pe lume pentru a cunoaște ceasul acesta ?“

Povestea Anei-Beit venea din vremurile cînd juanjuanii, alungați de la hotarele de sud ale Asiei nomade, năvăliseră spre nord și, punînd pentru vreme îndelungată stăpînire pe ținutul Sari-Ozeki, purtau lupte necurmăte pentru a cuceri noi pămînturi și a captura cît mai mulți robi. La început, datorită atăcurilor lor fulgerătoare, izbutiseră să ducă în robie, din ținuturile învecinate, mulți prizonieri, inclusiv femei și copii. Dar împotrivirea față de năvălirile veneticilor creștea. Aveau loc ciocniri tot mai înverșunate. Dar juanjuanii n-aveau de gînd să părăsească ținutul, dimpotrivă, căutau să se așeze cît mai temeinic pe aceste întinse meleaguri de stepă, atît de potrivite pentru creșterea vitelor. La rîndul lor, băștinașii nu se împăcau cu asemenea pierdere și făceau un drept și o datorie din a-i izgoni, mai devreme sau mai tîrziu, pe invadatori. Așa stînd lucrurile, bătăni mai mari sau mai mici se purtau neîncetat, iar victoria era schimbătoare. Dar și în timpul acestor războaie istovitoare mai răsăreau, ici-colo, clipe de pace.

Ei bine, într-unul din aceste momente, niște neguțători dintr-o caravană ce aducea mărfuri în ținutul naimanilor povestiră odată, la o ceașcă de ceai, cum trecuseră prin stepa Sari-Ozeki fără ca juanjuanii să le pricinuiască cine știe ce necazuri în timpul popasurilor la fîntîni și amintiră în treacăt că întilniseră în stepă un tînăr păstor, ce avea în grija lui o mare turmă de cămile. Neguțătorii încercaseră să intre în vorbă cu el, dar păstorul se dovedise a fi mankurt.

La prima vedere părea sănătos, n-ai fi zis pentru nimic în lume că i se întîmplase un lucru atît de înfricoșător. Odinioară fusese, pesemne, un tînăr la fel cu ceilalți, vorbăreț și ager la minte, căci abia îi mijise mustața și nu părea prost, numai că, de-l întrebai ceva, căsca ochii de parcă abia ieri ar fi venit pe lume, nu mai știa, sărmanul, nici cum îl cheamă, nu-și mai amintea nici de tată, nici de mamă, nici de ce-i făcuseră juan-

juanii, nici din ce neam se trage n-avea habar. (Orice îl întrebai, tăcea sau răspundea prin „da“ și „nu“, și se ținea întruna cu mâinile de un fel de șapcă ce părea strâns lipită de cap. E păcat, sigur că da, însă oamenii rid uneori de cei mutilați. Acum cei de față riseră auzind că, pare-se, unor mankurți pielea de cămilă li se lipea pe alocuri pentru totdeauna de pielea capului. Pentru un asemenea mankurt, mai rău decît orice caznă era să-l sperii : hai, băiețăș, să-ți dăm nițel căpățîna la aburi. S-ar fi zbătut ca un cal sălbatic, dar nu te-ar fi lăsat să-i atingi capul. Mankurții nu-și scoteau șapca nici ziua, nici noaptea, dormeau cu ea pe cap...) Cu toate astea, urmară oaspeții, prost-prost, dar treaba știa să și-o facă și îi urmărise atent cu privirea pînă ce caravana se îndepărtase îndeajuns de locul unde hălăduia turma de cămile. Unul din cei ce minau cămilele caravanei vrusese să se distreze nițel pe seama mankurtului și-l întrebuse, înainte de plecare :

— Avem cale lungă de bătut. Ia spune, cui să-i ducem din parte-ți plecăciune, cărei frumoase, pe ce meleguri ? Spune, nu te sfii. Ori poate să-i ducem o năframă de la tine.

Mankurtul tăcuse îndelung, cu ochii la cel ce vorbise, după care rostise :

— Mă uit noapte de noapte la lună și ea se uită la mine. Numai că nu ne auzim... Acolo șade cineva...

La discuția din iurtă fusese de față și o femeie, cea care făcuse ceai pentru neguțătorii. Era Naiman-Ana. Sub acest nume a intrat în legendă.

Față de oaspeți, Naiman-Ana nu se trădă prin nimic. Nimeni nu băgă de seamă cît de ciudat o izbise vestea aceea și cum se schimbase la față. Ar fi vrut să le ceară neguțătorilor și alte amănunte despre tînărul mankurt, dar lucrul de care se teme cel mai tare era ca nu cumva să afle mai mult decît spusese aceia. Izbuti să tacă, înăbușindu-și neliniștea ce-o cuprinsese, ca pe un țipăt de pasăre rănită... Ceilalți se porniră apoi să vorbească despre altele, nimănui nu-i păsa de soarta sărmanului mankurt, cîte nu se-ntîmplă-n viață, în vreme ce Nai-

man-Ana se chinuia să-și biruiască spaima ce-o copleșea, să-și stăpînească tremurul mîinilor, de parcă ar fi înăbușit într-adevăr în ea țipătul unei păsări rănite ; își trase doar mai pe ochi năframa neagră de doliu, care-i acoperea de multă vreme părul încăruntit.

Caravana neguțătorilor se duse curînd în drumul ei. În noaptea aceea de nesomn, Naiman-Ana își dădu seama că nu va avea liniște pînă cînd nu-l va fi găsit în stepă pe păstorul mankurt și nu se va fi convîns că nu era fiul ei. Acest gînd înfricoșător redeșteptă în inima ei indoiala, de mult născută în tulburi presimțiri, că fiul ei căzuse pe cîmpul de luptă. Era oricum mai bine să-l îngroape de două ori, decît să se zbuciume atîta, să trăiască în necurmată spaimă, în necurmată durere, în necurmată indoială.

Băiatul ei fusese ucis într-o luptă cu juanjuanii, în Sarî-Ozeki. Bărbatul îi murise cu un an înainte. Fusese un războinic vestit printre naimani. Fiul zburase apoi în prima luptă, să-și răzbune tatăl. Nu se cădea ca morții să fie lăsați pe cîmpul de luptă. Ceilalți oșteni erau obligați să aducă trupul celui ucis acasă. Dar de această dată le fusese cu neputință. Mulți văzuseră în timpul acelei lupte, cînd săbiile prinseseră a scînteia, cum fiul ei căzuse cu pieptul pe greabănul calului și cum acesta, în spume, speriat de larmă, îl scosese din focul luptei. Băiatul căzuse atunci din șa, dar piciorul îi rămăsese în scară, și el atirna așa, ca mort, iar calul, înnebunit încă mai mult din pricina asta, o luase la galop, tîrînd în stepă trupul lipsit de viață al călărețului. Ca un făcut, calul fugise spre tabăra dușmană. Uitînd de lupta înverșunată, singeroasă, în care fiecare om era prețios, doi luptători porniseră în goana cailor să ajungă calul fugar și să culeagă trupul celui căzut. Însă cîțiva călăreți juanjuani, aflați la pîndă într-o văgăună, le tăiaseră calea, scoțînd mari strigăte de luptă. Unul dintre naimani căzu răpus de o săgeată, celălalt, grav rănit, făcuse cale întoarsă și, abia ajuns la ai săi, căzuse la pămînt. Întîmplarea asta îi ajutase pe naimani să descopere la timp pîlcul de juanjuani din văgăună, care se pregăteau să-i lovească din flanc în momentul hotărîtor, Naimanii se

regrupaseră în grabă și se aruncaseră din nou în luptă. Și, firește, nimănui nu-i mai stătea mintea la tînărul oștean, fiul lui Naiman-Ana... Naimanul rănit, cel ce reușise să se întoarcă la ai săi, povestise după aceea că atunci cînd se repeziseră pe urma lui, calul, tîrîndu-l după sine pe fiul ei, se făcuse nevăzut în depărtare.

Naimanii ieșiseră în stepă, în căutarea trupului ne-insuflețit al camaradului lor, cîteva zile la rînd. Dar nu izbutiseră să-l descopere nici pe cel căzut, nici calul, nici armele, nici vreo altă urmă. Nimeni nu avea nici cea mai mică îndoială că tînărul pierise. Chiar dacă ar fi fost numai rănit, în cîteva zile ar fi murit în stepă, fie de sete, fie pentru că i-ar fi secat singele. O vreme se amăriseră și se ocăriseră, pentru că un tînăr din neamul lor rămăsese neîngropat în stepa pustie. Era o rușine pentru toți. Femeile, lărmuind în iurta lui Naiman-Ana, își învinuiau bărbații și frații, jelindu-se :

— Păsări de pradă i-au ciugulit trupul, șacalii l-au sfișiat. Și mai cutezați să vă numiți bărbați după una ca asta ?...

Pentru Naiman-Ana începuseră zilele pustii, pe un pămînt pustiu. La război oamenii mai și mor, sigur că da, știa acest lucru, dar gîndul că trupul fiului ei zăcea părăsit undeva, pe cîmpul de luptă, că nu fusese întors țărînei nu-i dădea pace. Gînduri amare, curgînd parcă dintr-un izvor neseecat, o sfișiau. Și n-avea cui le împărtăși ca să-și aline durerea, n-avea spre cine-și îndrepta privirile deznădăjduite, afară doar de Cel-de-sus...

Ca să nu se mai gîndească la asta, trebuia să se încredințeze cu ochii ei că băiatul nu mai era în viață. N-ar mai fi crîcnit atunci, la ce bun, dacă asta era voia ursitei ? Cel mai mult o punea pe gînduri faptul că și calul feciorului ei dispăruse fără urmă. Calul nu fusese rănit, o luase la goană din pricina spaimei. Ca orice cal înstrăinat de herghelie, și al băiatului ei ar fi trebuit să se întoarcă, mai devreme sau mai tîrziu, pe meleagurile unde crescuse, tîrînd după sine, agățat de scară, cadavrul călărețului. Și atunci, oricît de groaznică ar fi fost priveliștea ce i s-ar fi înfățișat ochilor, ar fi fost, în cele din urmă,

mai împăcată, ar fi țipat și-ar fi plîns pînă i-ar fi secat lacrimile, ar fi jelit rămășițele fiului ei și, sfișindu-și obrazii cu unghiile, i-ar fi spus, în bocetul acela, Atotputernicului totul despre sine, despre nenorocul și blestemul cărora le era pradă, și-ar fi spus păsul în așa fel, încît și Atotputernicului, acolo, în cerurile lui, i s-ar fi făcut scîrbă de lumea asta, dacă, firește, avea urechi pentru durerile altora. Dar atunci nici o îndoială nu i-ar mai fi umbrit sufletul și s-ar fi pregătit de moarte cu cugetul curat, așteptînd-o în orice ceas, nu s-ar mai fi agățat de viață nici măcar cu gîndul. Dar trupul neînsuflețit al fiului ei nu fusese găsit, nici calul nu se întorsese. Îndoiala o sfișia fără încetare, cu toate că, încetul cu încetul, cei din jur începuseră să uite povestea asta, căci și moartea coboară, cu timpul, în uitare... Dar ea, mama lui, nu-și putea găsi alinare, nu putea uita. Gîndurile i se-nvirteau în cerc. Ce s-a întîmplat cu calul, unde-or fi rămas harnașamentul și armele — ele i-ar fi putut da un semn despre soarta băiatului. Era, firește, cu puțință ca și calul, sleit de puteri, pe undeva prin stepă, să fi căzut în mina juanjuanilor. Un cal, cu harnașament cu tot, nu-i pradă de lepădat. Dar ce-au făcut atunci cu leșul fiului ei, agățat de scară ? L-or fi îngropat, sau l-or fi lăsat pradă sălbăticiunilor stepei ? Dar dacă, totuși, printr-o minune, în clipa cînd au prins calul, mai trăia ? I-or fi dat ultima lovitură, curmîndu-i astfel chinurile, sau l-or fi lăsat să-și dea sufletul în stepă ? Sau... Dar dacă ?...

Virtețul îndoielilor o amețea. Iar neguțătorii aceia, care pomeniseră la o ceașcă de ceai despre tînărul mankurt întilnit în stepele Sarî-Ozeki, nici nu bănuiau ce scînteie de nădejde aprinseseră în sufletul bieteii Naiman-Ana. Inima-i zvîcnise de o presimțire tulburătoare. Gîndul că acel mankurt era tocmai fiul ei dispărut se înstăpînea tot mai stăruitor, tot mai puternic în mintea și inima ei. Și înțelese că nu-și va afla liniștea pînă cînd, găsindu-l pe acel mankurt, nu se va încredința că nu era fiul ei.

Podișul unde-și aveau taberele de vară naimanii era străbătut de mici pîrîiașe. Toată noaptea, Naiman-Ana

ascultă susurul apei pe prundiș. Ce-i spuneau oare undele acelea, al căror dulce clipocit era atât de străin sufletului ei zbuciumat? Ar fi vrut să se adune, umplându-și sufletul de trecerea undelor înainte de a porni spre depărtările mute ale stepei Sarı-Ozeki. Știa cât de periculos era să pornească de una singură prin stepă, dar nu-și împărtășea nimănui planul. Nimeni n-ar fi înțeles. Nici chiar cei mai apropiați n-ar fi încuviințat asemenea hotărâre. Cum să pleci în largul stepei, în căutarea unui fiu de mult dispărut fără urmă? Iar dacă, din întâmplare, a rămas în viață, dar e transformat în mankurt, e cu atât mai fără noimă să-l cauți și să-l găsești, zdrobindu-ți în van inima: (un mankurt este doar învelișul, doar momița omului de odinioară...)

În noaptea aceea, înainte de a porni la drum, ieși de câteva ori din iurtă. Privi îndelung împrejur, ascultă stepa, căutând să se concentreze, să-și adune gândurile. În miez de noapte, luna strălucea albă pe cerul senin, scaldând pământul în lumina ei palidă, lăptoasă. Puzderia de iurte albe împrăștiate la poalele colinelor păreau stoluri de mari păsări, care s-ar fi hotărât să innopteze aici, în șopotul piriișelor. De lângă aul, dinspre stinele de oi, și de mai departe, din luncă, unde pășteau hergheliile de cai, răzbăteau glasuri nedeslușite și lătrat de ciini. Pe Naiman-Ana o mișca mai cu seamă cîntul fetelor, răsunind dinspre aceleași stine. Cîntase odinioară și ea cîntecele acelea ale nopții... Poposeau pe aceste meleaguri vară de vară, de mulți ani, de când fusese adusă aici în chip de logodnică. Își petrecuse toată viața pe aceste meleaguri: și pe vremea când erau o familie numeroasă, de înălțau patru iurte deodată — una pentru bucătărie, alta pentru oaspeți și două pentru locuit —, și după năvala juanjuanilor, când rămăsese singură...

Și uite că acum își părăsea și ea iurta singuratică... Se pregătise de drum încă de cu seară. Își pusese apă și merinde. Apă luase mai multă, două burdufuri, cine știe dacă avea să dea peste vreo fîntină în pustiul Sarı-Ozeki... Tot de cu seară o priponise lângă iurtă pe Akmaia. Era nădejdea și tovarășa ei de drum. Cum s-ar fi încumetat să se afunde în pustietatea aceea, dacă nu s-ar fi bizuit

pe vigoarea și iuțeala Akmaiei? Anul acela Akmaia se odihnea după două fătări. și era în formă de zile mari. Uscățivă, cu picioare lungi și puternice, cu tălpi mlădicase, nebatătorite încă de poveri peste măsură de mari sau de bătrînețe, cu o pereche de cocoșe zdravene și capul mîndru la capătul gîtului musculos, cu nări ce fremătau ca niște aripi de fluture cînd trăgea cu nesaț aerul în piept, Akmaia, cămila ei albă, făcea cît o turmă întreagă. Unii ar fi dat zece mînji zvăpăiați pentru o cămilă iute de picior și încă tînără ca ea, căci era bună și de prăsilă. Era comoara de pe urmă — matcă de aur în mîinile lui Naiman-Ana, ultima amintire a fostei ei bogății. Restul se spulberase în vînt aidoma colbului. Datorii, pomeni la patruzeci de zile și la un an pentru cei ce i se prăpădiseră. Pentru băiatul ei, în căutarea căruia pornea acum, mînată de presimțire și dor, de amarul fără seamăn ce-o sfișia, dăduse nu demult și ultimele pomeni, mulțime de oameni se perindaseră prin fața iurtei, toți naimanii din împrejurimi.

Dis-de-dimineață, Naiman-Ana ieși din iurtă, gata de drum. În prag se opri, sprijinindu-se de ușă, și rămase o vreme pe gânduri, cuprinzînd cu privirea aulul adormit, înainte de a-l părăsi. Era încă o femeie bine făcută, mai păstra ceva din frumusețea de odinioară. Se încinsese peste mijloc cu brîul, așa cum se cuvine cînd pornești la drum lung. Purta cizme, șalvari, o vestă lungă peste rochie, iar pe umeri îi flutura, liberă, năframa. Își pusese o basma albă, cu capetele legate după ceafă. Așa hotărîse ea în nopțile de veghe: dacă tot nădăjduia să-și vadă fiul în viață, la ce bun să mai poarte doliu? Iar dacă această nădejde i se va spulbera, o să aibă timp, o viață întreagă, să tot poarte năframă neagră. Ceața dimineții îi ascundea, în clipa aceea, părul încăruntit și pecetea marilor suferințe — zbîrciturile ce-i brăzdau adînc fruntea tristă. Ochii i se umeziră și oftă din adînc. Nu și-ar fi închipuit vreodată că-i va fi dat să îndure atîtea. Dar izbuti să-și stăpînească lacrimile. „*Aşvadan la illa hil alla*“*

* *Aşvadan la illa hil alla* — Nu există alt Dumnezeu în afară de Allah.

șopti ea primul vers al rugăciunii, și cu asta porni hotărâtă spre cămilă, lovind-o ușor peste genunchii îndoiți. Arătându-și, din obișnuință, colții — chipurile, ca să-și sperie stăpîna —, Akmaia se lăsă fără grabă cu pieptul la pămînt. Petrecînd cu o mișcare iute desagii peste șa, Naiman-Ana se săltă pe cămilă, o îmboldi ușor și Akmaia se ridică, îndreptîndu-și picioarele și înălțîndu-și stăpîna mult deasupra pămîntului. Abia acum pricepu Akmaia ce drum o așteaptă...

Nimeni din aul nu știa de plecarea ei, în afară de slujnica pe jumătate adormită, care căsca mereu, nimeni nu o petrecu. Slujniciei îi spusese de cu seară că se duce în ospeție la niște rude și că, după aceea, dacă avea să întâlnească pe drum niscai pelerini, avea să-i însoțească spre pămînturile Kipecakilor, să se închine la hramul sfîntului Jassavi...

Plecă dis-de-diminează, ca să nu apuce nimeni s-o întrebe ce și cum. După ce ieși din aul, Naiman-Ana se îndreptă spre stepele Sarî-Ozeki, ale căror depărtări pîcloase abia se ghiceau în pustiu nemișcat ce i se așternea dinainte...

Pe aceste meleaguri, trenurile goneau dinspre Est spre Vest și dinspre Vest spre Est...

Iar de o parte și de alta a căii ferate, se întindeau marile spații deșertice Sarî-Ozeki — Ținutul stepelor galbene.

Pe aceste meleaguri, toate distanțele se măsurau pornind de la calea ferată, ca de la un meridian Greenwich...

Iar trenurile goneau de la Est spre Vest și de la Vest spre Est...

De pe „Konvenția“ o nouă radiogramă cifrată zbură în spațiu, spre cosmonauții trimiși în misiune de control la bordul stației „Paritet“. Pe același ton categoric, de avertisment, celor doi li se interzicea să intre în contact — pentru a stabili ora și modalitățile de reîntoarcere pe stație — cu cosmonauții 1—2 și 2—1, aflați în afara Galaxiei, și li se indica să aștepte noi dispoziții de la Centru.

Pe ocean se dezlănțuia furtuna. Portavionul intrase în tangaj. Apele Pacificului vuiiau, involburîndu-se de-a lun-

gul pupei giganticei nave. Dar soarele tot mai strălucea peste întinderile clocotitoare, peste goana înspumată a valurilor. Vîntul curgea viguros și egal.

Toate compartimentele de pe „Konvenția“, inclusiv piloții escadrilelor de avioane și serviciile de securitate, erau în stare de alarmă, gata în orice clipă de acțiune.

Erau cîteva zile de cînd, legănîndu-se în mers și sfărîind ușor, Akmaia, cămila cea albă, alerga în trap mărunt pe marile întinderi netede ale stepei Sarî-Ozeki; stăpîna ei o îndemna întruna, făcînd-o să înainteze fără hodie pe pămîntul fierbinte și pustiu. Făceau popas numai noaptea, în preajma rarelor fîntîni. În zori porneau iarăși la drum, în căutarea turmei aceleia de cămile, pierdută undeva în stepa necuprînsă. Aici, nu departe de roșcatul povîrniș nisipos Malakumdiceap, care se întindea pe mulți kilometri, îl întîlniseră neguțătorii aceia pe păstorul mankurt, în căutarea căruia pornise Naiman-Ana. De două zile dădea tîrcoale ținutului Malakumdiceap, învingîndu-și teama că avea să dea peste juanjuanii, dar oricît scrutase depărtările, oricît alergase, în jur doar stepă și iar stepă, uneori miraje înșelătoare. Odată, lăsîndu-se pradă unei asemenea vedenii, străbătuse un drum lung și întortocheat spre un oraș aerian, cu moschei și ziduri de cetate. Poate fiul ei era acolo, la tîrgul de robi? L-ar fi aburcat într-o clipită pe Akmaia, și pas' de-i mai ajunge din urmă... Era greu, nespun de greu în pustiu, de aceea i se năzăreau tot felul de lucruri...

Să găsești un om în Sarî-Ozeki e ca și cum ai căuta acul în carul cu fin, dar dacă păstorește o turmă mare, răsfirată pe imăsuri întinse, mai devreme sau mai tîrziu tot dai de el. Zărești la început un animal, apoi pe celelalte, iar pe lîngă turmă găsești și păstorul. Pe asta se și bizaia Naiman-Ana.

Dar deocamdată nimic nicăieri. Începuse să se teamă că juanjuanii au mînat turma pe alte imăsuri, sau că, mai rău, au dus cămilele toate să le vîndă, la Hiva sau Buhara. Dacă era așa, se va mai întoarce oare păstorul mankurt din ținuturi atît de îndepărtate? Cînd Naiman-Ana plecase din aul, chinuită de dor și îndoială, visa un singur

lucru — să-și vadă fiul în viață, fie el și preschimbat în mankurt, viu să fie, chiar dacă nu-și mai amintește nimic și nu mai gîndește ca un om întreg. Să trăiască, atîta doar... Ce, era puțin lucru ? Dar, afundîndu-se tot mai adînc în stepă, apropiindu-se de locul unde l-ar fi putut găsi pe păstorul întilnit de caravana neguțătorilor, o copleșea tot mai mult teama că avea să vadă în fiul ei o ființă cu mintea schilodită. Și atunci implora cerul ca mankurtul acela să nu fie băiatul ei, ci vreun alt nefericit, era gata chiar să se împace, fără crîcnire, cu gîndul că fiul ei nu e și nu mai poate fi în viață. Bătea stepa numai ca să-l vadă la chip pe mankurtul acela și să se încredințeze că îndoielile îi sînt zadarnice ; odată convinsă că așa era, avea să se întoarcă și să-și curme zbuciumul, trăindu-și veacul după voia sorții... Apoi însă se lăsa din nou subjugată de dor și de dorința ca mankurtul din stepă să fie tocmai fiul ei, oricîtă durere i-ar împlînta starea lui în inimă...

Astfel de simțăminte se luptau în sufletul ei cînd, din vîrfurile unui dîmb cu pantă dulce, zări o mare turmă de cămile — sute de capete — pascînd în voie, într-o vilcea. Brune, grase, animalele rătăceau printre tufele mărunte și ciulinii stepei, retezîndu-le cu dinții vîrfurile. Naiman-Ana o îmboldi pe Akmaia, care se năpusti înainte, mîncînd pămîntul ; femeia se sufoca aproape de bucurie că găsise, în sfîrșit, turma aceea, apoi însă fiori de spaimă o trecură la gîndul că și-ar putea vedea deodată fiul prefăcut în mankurt. Apoi bucuria o copleși din nou : nici ea nu mai știa pe ce lume trăiește.

Turma uite-o, paște acolo, dar unde-i păstorul ? Trebuie să fie și el pe undeva pe aproape. Și, într-adevăr, peste o clipă, zări de partea cealaltă a vilcei un om. De departe nu-i putea desluși chipul. Păstorul stătea în picioare, sprijinindu-se cu o mîină într-un toiag lung, în vreme ce cu cealaltă ținea de căpăstru, în spatele lui, o cămilă înșeuată ; privea liniștit, pe sub căciula înfundată adînc pe cap, spre femeia ce se apropia.

Cînd ajunse în preajma lui și-și recunoscu fiul, Naiman-Ana nici nu mai știu cum coborîse de pe spinarea cămilei. Căzuse parcă, dar ce importanță mai avea asta !

— Băiatul meu drag ! Te caut de atîta vreme, pretutindeni ! Se aruncă spre el ca printr-un hățîș ce i-ar fi despărțit. Sînt mama ta !

Dar deodată înțelese și un plîns amarnic și înspăimîntător îi sparse pieptul ; prinse a lovi pămîntul cu picioarele, mușcîndu-și buzele ce-i tremurau convulsiv, străduindu-se să se stăpînească, dar nereușind. Ca să nu se prăbușească, se agăță cu putere de umărul fiului nesimțitor și plînsa îndelung, strivită de durerea ce se adunase într-însa atîta amar de vreme și răbufnea acum, cufundînd-o în abis. Își privea fiul printre lacrimi, printre șuvițele de păr cărunț și umed, scăpate de sub basma, printre degetele tremurătoare cu care-și mînjea tot mai mult chipul cu colbul drumului, îi privea trăsăturile atît de cunoscute și căuta să-i prindă privirea, încă mai așteptînd un miracol, mai trăgînd încă nădejdea că în cele din urmă o va recunoaște ; ce e mai simplu pe lumea asta decît să-ți recunoști propria mamă ?

Apariția ei nu produsese însă nici o impresie asupra băiatului, ai fi zis, văzîndu-l, că femeia aceea era acolo de cînd lumea sau că-l vizita zilnic în stepă. Nici măcar n-o întrebă cine e și de ce plînge. Într-o vreme îi coborî mîna de pe umărul lui și se îndepărtă, trăgînd după sine cămila aceea de care nu se despărțea, o luă spre capătul celălalt al turmei, să vadă de nu cumva se răzlețiseră de turmă cămilele tinere, mai zvăpăiate.

Naiman-Ana rămase locului. Se ghemui, oftînd și acoperindu-și chipul cu palmele, și stătu așa, pierdută, fără să-și mai ridice fruntea. În cele din urmă își adună totuși puterile și se apropie de fiul ei, străduindu-se să-și păstreze cumpătul. Mankurtul o privea nepăsător, cu un aer tîmp și indiferent, pe sub căciula trasă adînc pe cap, și o umbră de zîmbet îi flutura pe chipul supt, aspru, ars de vînt. Dar ochii, ochii lui somnolenți, exprimînd o totală lipsă de interes pentru lume, rămîneau reci.

— Hai să stăm puțin de vorbă, îi spuse Naiman-Ana, oftînd adînc.

Se așezară pe pămînt.

— Mă recunoști ? întrebă mama.

Mankurtul clătină din cap.

— Cum te cheamă pe tine ?

— Mankurt, răspuse el.

— Așa te cheamă acum. Dar numele dinainte nu ți-l amintești? Amintește-ți numele tău adevărat.

Mankurtul tăcea. Ea vedea cum se străduiește să-și amintească — de încordare, picături de sudoare i se strînseseră la rădăcina nasului, iar ochii i se umpluseră de ceață tremurătoare. Dar în fața lui dănuia, pesemne, un zid de nepătruns, dincolo de care nu putea trece.

— Dar pe tatăl tău cum îl cheamă? Din ce neam te tragi? Știi măcar unde te-ai născut?

Nu, mankurtul nu-și amintea nimic și nu știa nimic.

— Doamne, ce ți-au făcut! șopti ea, și buzele-i zvicniră iarăși fără voie. Zadarnic încerca să se stăpînească. Înăbușindu-se de durere, de minie și amărăciune, începu din nou să plîngă cu suspine. Suferința mamei nu-l mișca însă cituși de puțin pe mankurt.

— Îi poți lua omului pămîntul, averea, îi poți lua chiar viața, spuse ea cu glas tare, dar cine s-a putut gîndi, cine-a cutezat să se atingă de aducerea-aminte? O, Doamne, dacă exiști, cum de-ai îngăduit asemenea gînd? Nu-s și fără asta destule rele pe pămînt?

Atunci, cu ochii la fiul ei mankurt, a rostit ea acele triste cuvinte despre soare, despre Cel Atotputernic și despre sine, cuvinte pe care oamenii înțelepți le mai repetă și astăzi, cînd vine vorba despre istoria ținutului Sarî-Ozeki...

Atunci a izvodit ea bocetul acela pe care și-l amintesc și astăzi oamenii luminați:

— *Men botasi olghen boz maia, tulibin kelip iskeghen...**

Bocete lungi, vaiete fără alinare i s-au smuls din inimă atunci, înălțîndu-se deasupra stepii nemărginite și reci.

Nimic nu-l mișca însă pe fiul ei mankurt.

Se hotărî atunci să renunțe la întrebări, încercînd să-l învețe, ca pe un copil mic, cine era.

— Numele tău e Jolaman. Auzi? Tu ești Jolaman. Pe tatăl tău îl chema Donenbai. Chiar nu-ți mai amintești de tatăl tău? El te-a învățat, încă de copil, să tragi cu

* *Men botasi olghen boz maia, tulibin kelip iskeghen* — sînt o sârmană cămilă, venită să adulmece pielea puiului ei împăiat.

arcul. Eu sînt mama ta, iar tu ești fiul meu. Cobori din neamul naimanilor, pricepi? Ești naiman...

El îi asculta spusele cu o deplină nepăsare, de parcă nici n-ar fi fost vorba despre el. La fel asculta, pesemne, și țîriiții greierilor în iarbă.

Naiman-Ana își întrebă atunci fiul-mankurt:

— Dar ce-a fost pînă să vii aici?

— N-a fost nimic, sună răspunsul.

— A fost noapte sau zi?

— N-a fost nimic, răspuse el iar.

— Cu cine-ai vrea să stai de vorbă?

— Cu luna. Dar nu ne auzim. Acolo stă cineva.

— Și ce ți-ai mai dori?

— Să am coadă pe cap, ca stăpînul.

— Lasă-mă să văd ce ți-au făcut, spuse Naiman-Ana, întinzînd mîna spre fruntea lui.

Mankurtul sări brusc îndărăt și, prinzîndu-se cu mîinile de cap, se îndepărtă fără a-și mai privi mama. Ea înțelese că nu trebuie să pomenească niciodată în fața lui despre asta.

Între timp, în depărtare răsări un om călare pe o cămilă. Se îndrepta spre ei.

— Cine e? îl întrebă Naiman-Ana.

— Mi-aduce de mîncare, răspuse băiatul.

Naiman-Ana fu cuprinsă de neliniște. Trebuia să se-ascundă cît mai iute, ca să n-apuțe s-o zărească juanjuanul acela, apărut într-un moment atît de nepotrivit. Își ingenunchie cămila și se aburcă în șa.

— Să nu-i spui nimic. Mă-ntorc curînd, îi zise ea. Tînarul nu răspuse. Îi era totuna.

Naiman-Ana își dădu seama că greșise trecînd călare prin turma de cămile. Dar era prea tîrziu. Juanjuanul ce se apropia putea, fără îndoială, să o vadă cocoțată cum era pe cămila ei albă. Trebuia să fi mers pe jos, ascunzîndu-se printre animalele care pășteau.

După ce se îndepărtă indeajuns, Naiman-Ana pătrunse într-o vîgăună adîncă, năpădită pe margini de pelin. Aici descălecă, ingenunchind-o iarăși pe Akmaia. Urmări de aici ce se petrece. Și se întîmplă întocmai cum se așteptase. O văzuse, așadar. Mîinindu-și cămila la trap, juanjuanul se apropie curînd. Purta arc și săgeți și era

vădit îngrijorat, privea nedumerit în toate părțile, întrebându-se, pesemne, unde putuse dispărea omul acela călare pe o cămilă albă pe care el îl observase încă de departe. Nu prea știa încotro s-o apuce. Își gonia cămila când într-o parte, când în cealaltă. Odată trecu chiar pe lângă vâgăună. Noroc că Naiman-Ana avusese prevederea să-i lege cămilei botul cu o hasma : dacă i-ar fi venit tocmai atunci să ragă ? Ascunsă în pelin, sub buza vâgăunii, Naiman-Ana putu vedea destul de deslușit chipul juanjuanului. Călărea o cămilă pletoasă, privea atent împrejur, avea chipul puhav, cu mușchii obrazilor încordați, pe cap purta o căciulă neagră, ca o lotcă, cu capetele răsfrînte în sus, iar pe spate i se legăna, strălucitoare, o coadă neagră, împletită-n două. Juanjuanul se ridică în scări, ținînd sulita la îndemînă. Privea scrutător în jur, răsucindu-și capul în toate părțile, și ochii îi scîlpeau. Era unul dintre vrăjmașii care cuceriseră Sari-Ozeki, luînd mulțime de norod în robie și aducînd familiei ei atita nenoroc. Dar ce putea face ea, o biată femeie neînarmată, împotriva unui fioros războinic juanjuan ? Și se mai întrebă ce fel de viață, ce împrejurări îi coborîseră pe acești oameni pînă la o asemenea sălbăticie și cruzime, pînă la gîndul și fapta de a le smulge robilor lor memoria.

După ce se mai învîrti o vreme prin preajmă, juanjuanul se îndepărtă, luînd-o îndărăt, spre turmă.

Se lăsase seara. Soarele asfințise, dar zărea mai rămasese încă multă vreme aprinsă peste stepă. Întunericul căzu fără veste, adînc.

Naiman-Ana își petrecu noaptea singură în stepă, nu departe de nefericitul ei fiu mankurt. S-ar fi întors la el, dar se temea, căci juanjuanul ar fi putut să înnopteze la turmă.

În noaptea aceea, Naiman-Ana hotărî să nu-și lase fiul în robie, să încerce să-l ia cu sine. Fie și mankurt, fie și cu judecata stînsă, mai bine acasă, printre ai lui, decît păstor la juanjuani, în pustietatea din Sari-Ozeki. Așa-i porunceă inima ei de mamă. Alții se împăcaseră cu asemenea lucruri, dar ea nu putea. Nu-și putea lăsa în robie băiatul, singe din singele ei. Și-apoi, cine știe, poate că —

ajuns din nou pe meleagurile natale, în mintea lui avea să reînvie copilăria și, odată cu ea, judecata...

În zori, încălecă iarăși pe Akmaia. Se apropie, făcînd mari ochuri, de turma care, peste noapte, se îndepărtase mult. Când o descoperi, cercetă îndelung împrejurimile, ca să vadă dacă nu se zărește pe-aproape vreun juanjuan. Abia după ce se încredință că, afară de ei doi, în stepă nu mai era nimeni, își strigă fiul pe nume :

— Jolaman ! Jolaman ! Bună dimineața, Jolaman !

Băiatul întoarse capul și ea chiui de bucurie ; peste o clipă înțelese însă că el reacționase doar la sunetul glasului.

Și mama încercă din nou să reînvie memoria ucisă a fiului ei :

— Adu-ți aminte cum te cheamă, amintește-ți numele tău ! îl implora ea, străduindu-se să-l convingă. Tatăl tău a fost Donenbai, doar știi ? Iar pe tine nu te cheamă Mankurt, ci Jolaman *. Ți-am dat acest nume pentru că te-ai născut la drum, în timpul unei mari peregrinări a naimanilor. Când te-ai născut tu, s-a făcut popas trei zile. Trei zile a ținut ospățul.

Și cu toate că vorbele ei nu-l impresionau cîtuși de puțin pe fiul mankurt, ea continuă să-i povestească, în nădejdea, de nimic îndreptățită, că o scînteie ar putea izbucni deodată în mintea lui ce asfințise. Bătea la o ușă pe veci închisă. Și totuși, nu se lăsa :

— Adu-ți aminte cum te cheamă. Ești fiul lui Donenbai !

Îi dădu să mănînce și să bea din merindea ei, apoi prinse a-i îngina cîntece de leagăn.

Cîntecele îi plăcură nespus băiatului. Îi era drag să le asculte, căci un fel de lumină vie și caldă îi inundă chipul împietrit, tăbăcit, aproape negru. Ea încercă atunci să-l convingă să părăsească locul acela și pe juanjuani, urmînd-o spre meleagurile lui natale. Dar în mintea mankurtului nu încăpea una ca asta : cum adică, să te ridici și să pleci așa, deodată, te miri unde — dar cu turma cum rămîne ? Nu, stăpînul îi poruncise să stea zi

* Jolaman — nume format din două cuvinte: „Jol“ — drum și „aman“ — sănătate. Are sensul de „sănătate la drum“.

și noapte lângă turmă. Așa-i poruncise stăpînul. Și el n-are să plece nicăieri...

Și iarăși — a cita oară ? — Naiman-Ana lovi în zidul surd al memoriei strivite, repetînd întruna :

— Aminteste-ți : cine ești ? Cum te cheamă ? Ești fiul lui Donenbai !

În zadarnicele-i strădanii, mama nu-și dădu seama cum trece timpul : deodată, la marginea turmei, răsări iarăși juanjuanul acela călare pe cămilă. De astă-dată era mult mai aproape și venea în zor mare, îmboldindu-și mereu cămila. Într-o clipă, Naiman-Ana urcă pe Akmaia și o luă în partea opusă. Dar dintr-acolo apăru pe neașteptate un alt juanjuan călare. Îmboldind-o pe Akmaia, Naiman-Ana trecu printre ei. Alba Akmaia, cea iute de picior, o scoase la timp din calea celor doi juanjuani care o urmăreau acum strigînd și amenințînd-o cu sulitele. Dar pas' de-o ajunge pe Akmaia. Juanjuanii rămîneau tot mai departe, în urmă, venind în trap mărunt pe cămilele lor lătoase, în vreme ce Akmaia, adunîndu-și puterile, gonea prin stepă ca vîntul, ducîndu-și stăpîna departe de fioroșii ei urmăritori.

Nu știa că, odată întorși la turmă, juanjuanii, întăriți, se năpustiseră cu pumnii asupra bietului mankurt. În van, firește. Căci el o ținea una și bună.

— Zicea că e mama mea.

— Nu ți-e nici un fel de mamă ! Tu n-ai mamă ! Știi de ce-a venit ? Știi ? Vrea să-ți smulgă căciula și să-ți pîrjolească țeasta ! strigau cei doi care mai de care, ca să-l bage în sperietți pe bietul mankurt.

Într-adevăr, chipul ars de soare al păstorului se făcu cenușiu. Își trase capul între umeri și, apăsîndu-și căciula pe creștet, prinse a arunca în jur priviri de fiară.

— Dar nu-ți fie frică ! Na, ține ! Juanjuanul mai vîrstnic îi puse în mîini arcul și săgețile.

— Ia ocheste ! Cel tînăr își zvîrli căciula în văzduh. Săgeata i-o străpunse. Ia te uită, mîinile lui n-au uitat nimic !

Naiman-Ana dădea tîrcoale locului ca o pasăre izgonită din cuib. Nu știa ce să facă, nu știa ce-o mai așteaptă. Dacă juanjuanii aveau să gonească întreaga turmă, luîndu-l și pe fiul ei, spre alte locuri, mai aproape de marea

lor hoardă, unde ea n-avea cum să ajungă ? Sau poate o pîndesc, s-o răpună ? Muncită de asemenea gînduri și temeri, se ținea ascunsă, dar urmărea atentă turma și se bucură nespuse cînd văzu că cei doi juanjuani o părăsesc. Plecară după o vreme, călărind alături, fără a mai privi în urmă.

Naiman-Ana nu-și dezlipi îndelung ochii de la cei doi călăreți, și numai cînd se pierdură în zare, hotări să se întoarcă la băiatul ei. De astă dată era hotărîtă să-l ia cu sine, cu orice preț. Așa cum era : nu-i vina lui că soarta l-a împins în mîna dușmanilor, care-l batjocoriseră ; ea n-o să-și lase fiul în robie. Și poate că naimanii, văzînd cu ochii lor cum îi schilodesc cotropitorii pe djighiții luați prizonieri, cum îi umilesc, smulgîndu-le eul din trup, au să fie cuprinși de minie și au să pună mîna pe arme. Nu de pămînt era vorba. Pămînt era destul pentru toți. Dar raul ce stăpînea sufletele juanjuanilor era de neîndurat chiar ca vecinătate îndepărtată.

Cu aceste gînduri se întoarse Naiman-Ana la fiul ei, frămîntîndu-se întruna, căutînd în minte cuvintele care l-ar putea îndupleca să fugă împreună cu ea chiar în noaptea aceea.

Asfințea. Asupra stepelor Sarî-Ozeki, furișîndu-se pe urmele amurgului roșu, printre coline, cobora încă o noapte din șirul nesfîrșit al nopților trecute și viitoare. Alba Akmaia își purta, ușor și fără efort, stăpîna spre marea turmă. Razele soarelui ce se stîngea luminau deslușit silueta mamei așezată între cocoșele cămilei. Chipul ei, atent și stăpînit de îngrijorare, era palid și încordat. Părul cărunț, zbirciturile, gîndurile ce i se citeau pe frunte și-n priviri aidoma asfințitului din stepă, durerea ei fără leac... Ajunse la turmă, se strecură, privind mereu în jur, printre animalele ce pășteau, dar nu-și zări fiul. Cămila lui înșeuată păștea liberă, tirînd după ea căpăstrul. Dar el nu apărea. Ce s-o fi întîmplat ?

— Jolaman ! Jolaman, fiule, unde ești ? îl strigă Naiman-Ana.

Nimeni nu se arătă, nimeni nu-i răspunse.

— Jolaman ! Unde ești ? Sînt eu, mama ta ! Unde ești, Jolaman ?

Și cum scruta, cuprinsă de neliniște, împrejurimile, nu băgă de seamă că fiul ei, mankurtul, ascuns în umbra cămilei, se și aplecase în genunchi și o țintea cu arcul întins. Strălucirea soarelui îl orbea, aștepta momentul prielnic.

— Jolaman ! Fiul meu ! îl striga Naiman-Ana, temându-se să nu i se fi-ntîmplat ceva. Se răsuci în șa. Nu trage ! mai apucă să strige, îmboldind-o pe Akmaia, ca să se întoarcă cu fața spre Jolaman ; dar săgeata luci scurt, înfigându-i-se între coaste, în stînga, sub umăr.

Lovitura fu mortală. Naiman-Ana se înclină și prinse a cădea încet, agățându-se de gitul cămilei. Dar mai întii îi lunecă de pe cap năframa ei albă, care se prefăcu în pasăre și zbură în tării țipînd : „Amintește-ți cine ești ! Cum te cheamă ? Ești fiul lui Donenbai ! Donenbai, Donenbai...”

Se spune că, de atunci, peste stepele Sarî-Ozeki zboară noaptea pasărea Donenbai. Cînd zărește vreun drumet, coboară și se rotește în juru-i, țipînd : „Amintește-ți cine ești ! Cine ești ? Cum te cheamă-cheamă ? Ești fiul lui Donenbai ! Donenbai, Donenbai, Donenbai, Donenbai !”...

Îar locul unde a fost îngropată Naiman-Ana se numește de atunci Ana-Beiit — *Sălașul de veci al mamei.*